

BANK AKTIVLARNI BAHOLASHDA RISK OMILLARI

Turayeva Gulizaxro

Guliston davlat universiteti dotsenti

Axmadov Davlatbek

Toirova Dilrabo

Ismoilova Ruxshona

Guliston davlat universiteti talabalari

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi bank aktivlarini baholash jarayonida yuzaga keladigan asosiy risk omillari, ular banklar faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi hamda bu risklarni aniqlash va kamaytirishning samarali usullari tahlil qilingan. Bank aktivlarining sifati moliyaviy barqarorlikning bosh omili bo'lib, baholash jarayonida kredit riski, bozor riski, likvidlik riski, operatsion risk hamda foiz stavkasi riski alohida o'rganiladi. Tadqiqot natijalari banklarda risk-menejment mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: bank aktivlari, risk omillari, kredit riski, bozor riski, likvidlik riski, risk-menejment, foiz stavkasi riski, aktivlarni baholash.

Аннотация. В данной диссертации анализируются основные факторы риска, возникающие при оценке банковских активов, их влияние на деятельность банков, а также эффективные методы выявления и снижения этих рисков. Качество банковских активов является ключевым фактором финансовой устойчивости, и в процессе оценки отдельно изучаются кредитный риск, рыночный риск, риск ликвидности, операционный риск и процентный риск. Результаты исследования указывают на необходимость укрепления механизмов управления рисками в банках.

Ключевые слова: банковские активы, факторы риска, кредитный риск, рыночный риск, риск ликвидности, управление рисками, процентный риск, оценка активов.

Annotation. This thesis analyzes the main risk factors that arise in the process of assessing bank assets, how they affect the activities of banks, and effective methods for identifying and reducing these risks. The quality of bank assets is a key factor in financial stability, and credit risk, market risk, liquidity risk, operational risk, and interest rate risk are separately studied in the assessment process. The results of the study indicate the need to strengthen risk management mechanisms in banks.

Key words: bank assets, risk factors, credit risk, market risk, liquidity risk, risk management, interest rate risk, asset valuation.

KIRISH

Bank aktivlarini baholash bankning moliyaviy barqarorligi va umumiy faoliyat samaradorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Aktivlar tarkibiga kreditlar, investitsiyalar, qimmatli qog'ozlar, moddiy va nomoddiy mulklar, shuningdek boshqa moliyaviy instrumentlar kiradi. Ularning qiymatini aniq belgilash jarayonida turli xil risklar yuzaga kelishi mumkin va ushbu risklar bankning foydaliligi, likvidligi hamda

ustuvor kapital ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun bank aktivlarini baholashda risklarni to'g'ri aniqlash, baholash va nazorat qilish risk-menejmentning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Bank aktivlari baholashda eng asosiy risk kredit riskidir.(1-jadval) Kredit riski qarz oluvchining kredit bo'yicha o'z vaqtida va to'liq to'lovlarni amalga oshira olmaslik ehtimoli bilan bog'liq. Ushbu riskning oshishi kredit portfelni sifatining pasayishiga, bankning zarar ko'rishiga va qo'shimcha zahiralarni ajratishga majbur bo'lishiga olib keladi. Kredit riskini baholashda qarz oluvchining moliyaviy holati, to'lov intizomi, kredit tarixi, garov ta'minoti va biznesning barqarorligi chuqur tahlil qilinadi.

Bozor riski ham bank aktivlari qiymatini o'zgartiruvchi muhim omillardan biridir. U aktivlarning bozor qiymati iqtisodiy muhit, inflyatsiya darajasi, valyuta kurslari va foiz stavkalaridagi o'zgarishlar ta'sirida tebranib turishi bilan tavsiflanadi. Bozor riski investitsion portfel, obligatsiyalar, aksiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar qiymatiga bevosita ta'sir qiladi.

Likvidlik riski esa aktivlarning qanchalik tez naqd pulga aylantirilishi bilan bog'liq. Agar aktivlarning likvidligi past bo'lsa, bank o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarishda muammolarga duch kelishi mumkin. Shu bois, aktivlarning sotiluvchanligi, bozor talabining mavjudligi va narxlarning barqarorligi baholash jarayonida muhim mezon hisoblanadi. Operatsion risk esa inson xatosi, texnik nosozlik, axborot tizimidagi buzilishlar yoki ichki nazoratning zaifligi natijasida yuzaga keladi. Bu risk aktivlarni noto'g'ri baholashga, hujjatlarda xatolarga yoki tahlilning chalkashligiga olib kelishi mumkin.

Operatsion riskni kamaytirishda avtomatlashtirilgan tizimlar, ichki audit va xodimlar malakasini oshirish muhim rol o'ynaydi. Foiz stavkasi riski ham bank aktivlari qiymatiga ta'sir ko'rsatadi. Foiz stavkalarining o'zgarishi kreditlar, depozitlar va investitsion aktivlar rentabelligini o'zgartiradi. Masalan, foiz stavkalari oshganda mavjud obligatsiyalar qiymati tushadi, kreditlar bo'yicha talab kamayadi. Shu sababli banklar foiz siyosatini ehtiyotkorlik bilan yuritishi lozim.

1-jadval

Bank aktivlarini baholashda asosiy risk omillari

Risk turi	Ta'rifi	Baholashga ta'siri
Kredit riski	Qarz oluvchining o'z majburiyatlarini bajarmaslik ehtimoli	Aktivning qaytmaslik xavfi ortadi
Bozor riski	Bozor sharoitlari o'zgarishi natijasida aktiv qiymatining pasayishi	Investitsion aktivlar qiymati tebranadi
Likvidlik riski	Aktivni tez sotish imkoniyatining pastligi	Bankning majburiyatlarini bajarishi qiyinlashadi

Operatsion risk	Inson xatosi, texnik nosozlik, noto‘g‘ri jarayonlar	Baholash aniqligi pasayadi
Foiz stavkasi riski	Foiz stavkalari o‘zgarishidan aktiv rentabelligi tebranishi	Kredit va investitsiyalar rentabelligi o‘zgaradi

Operatsion risk esa inson xatosi, texnik nosozlik, axborot tizimidagi buzilishlar yoki ichki nazoratning zaifligi natijasida yuzaga keladi. Bu risk aktivlarni noto‘g‘ri baholashga, hujjatlarda xatolarga yoki tahlilning chalkashligiga olib kelishi mumkin. Operatsion riskni kamaytirishda avtomatlashtirilgan tizimlar, ichki audit va xodimlar malakasini oshirish muhim rol o‘ynaydi. Foiz stavkasi riski ham bank aktivlari qiymatiga ta’sir ko‘rsatadi. Foiz stavkalarining o‘zgarishi kreditlar, depozitlar va investitsion aktivlar rentabelligini o‘zgartiradi. Masalan, foiz stavkalari oshganda mavjud obligatsiyalar qiymati tushadi, kreditlar bo‘yicha talab kamayadi. Shu sababli banklar foiz siyosatini ehtiyotkorlik bilan yuritishi lozim.

XULOSA

Bank aktivlarini baholash jarayoni murakkab bo‘lib, u turli risk omillarining chuqur tahlil qilinishini talab etadi. Kredit riski, bozor riski, likvidlik riski, operatsion risk va foiz stavkasi riski bank aktivlari sifatiga eng katta ta’sir ko‘rsatuvchi omillar hisoblanadi. Ushbu risklarni to‘g‘ri aniqlash, baholash va ularni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish bankning moliyaviy barqarorligi va aktivlar portfeli xavfsizligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shuning uchun banklarda zamonaviy risk-menejment tizimlarini joriy etish, raqamli tahlil vositalaridan foydalanish hamda ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. “Banklar faoliyati bo‘yicha yillik hisobotlar.” 2020–2024.
2. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Regulatory Framework for Banks. BIS, 2017.
3. IMF. Global Financial Stability Report. Washington, 2022.
4. Saunders, A. & Cornett, M. Financial Institutions Management: Risk Management Approach. McGraw-Hill, 2020.